

Zöhrab ƏLİYEV
BDU-nun bibliografiyaşünaslıq kafedrasının
müdiri, Azərbaycanın əməkdar mədəniyyət
işçisi, professor

KİTABXANAŞÜNASLIQ ELMİ MƏKTƏBİNİN BANISI

Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq məktəbinin yaradılması, formalaşması, kitabxanaşünaslığın elm kimi status əldə etməsi bilavasitə professor A.A.Xələfovun fəaliyyəti ilə bağlı olmuşdur. Şərhin belə bir kəlamını xatırlamaq yerinə düşər: "Hər şey yoldan başlayır". Ancaq yolun başlanğıcında mütləq açıq-aydın məramın olmalıdır: bu yolla hara gedirsən və məqsədin nədir. Abuzər müəllimin tutduğu yol Azərbaycanda kitabxanaşünaslığın və ali kitabxanaçılıq təhsilinin yaradılması, kiçik cığırdan onun geniş magistrala çevrilməsi yoludur. Bu yol şərəfli olduğu qədər, həm də məsuliyyətli və çətin yol idi. Məhz ona görə də Abuzər müəllimi hələ 50-ci illərin sonlarından etibarən belə bir sual düşündürürdü: Nə etməli? Necə etməli? O, qarşısına qoyduğu məqsədi həyata keçirmək üçün yüksək elmi potensiala malik monolit kollektivin formalaşmasını əsas vəzifə hesab edirdi. Bunun üçün o, Azərbaycan xalqının görkəmli aydınlarının BDU-nun filologiya fakültəsi yanında yaradılmasına nail olduqları kitabxanaçılıq şöbəsinin müstəqil fakültəyə çevrilməsini özünün başlıca strateji vəzifələrindən biri kimi görürdü.

Deməli, ilk növbədə kitabxana və bibliografiya işi sahələrinin elmi əsaslarının yaradılması, paralel olaraq professional elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması lazım idi.

Abuzər müəllim özü bu sahədə ilk nümunə göstərdi və çoxəsrlik Azərbaycan kitabxanaçılıq işinin tarixinə həsr etdiyi ilk məqalələrindən namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının müdafiəsinə qədər şərəfli bir yol keçdi. Professor

A.Xələfov özü bu münasibətlə sonralar yazırdı: "Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslıq indeksi üzrə ilk doktorluq dissertasiyasının müdafiəsi kitabxanaşünaslığın yüksək elmi zirvəyə qalxmasında gələcək inkişaf perspektivlərinin və elmlər sistemində özünə yer tutmasının sübutu idi".

O, ali kitabxanaçılıq təhsilinin məzunlarından ibarət pedaqoji kollektiv yaratmağa başladı. Gərgin və keşməkeşli mübarizəsi, qətiyyəti və prinsipliliyi nəticəsində universitetdə 1962-ci ildə müstəqil kitabxanaçılıq fakültəsi yarandı. Mübaligəsiz demək olar ki, professor A.Xələfov universitetdə müəllim kimi işlədiyi 1955-ci ildən bu günə kimi bütün həyatını, elmi-pedaqoji, ictimai fəaliyyətini məhz bu kollektivin yaranması və formalaşmasına həsr etmişdir. Burada M.Pişəverinin dediyi müdrik sözlər yada düşür: "Ən yüksək mənəviyyət özünü kollektivin xeyrinə fəda etməkdir". Doğrudan da Abuzər müəllim gördüyü işlərin miqyası, onun çoxşaxəliliyi, sistemliliyi, ardıcılığı, mübarizəsi bu sözləri tamamilə ona şamil etməyə biza əsas verir.

Azərbaycan kitabxanaşünaslığının inkişafında XX əsrin ikinci yarısı haqlı olaraq professor A.Xələfov mərhələsi kimi səciyyələndirilir. Bu fikir təkcə professor A.Xələfovun əldə etdiyi şəxsi elmi-pedaqoji nailiyyətlərlə, yalnız onun yaradıcılıq laboratoriyasında kitabxanaşünaslığın və bibliografiyaşünaslığın xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi ilk dəfə məhz onun tərəfindən gəniş tədqiq olunması ilə deyil, eyni zamanda öz monolitliyi, elmi səviyyəsi və dinamik inkişafı ilə seçilən Abuzər Xələfov məktəbinin yaranması ilə bilavasitə əlaqədardır. Bu elmi məktəb özündə üç nəslə birləşdirir. Bu məktəb son 40 ildə çox böyük inkişaf yolu keçmişdir. Professor A.Xələfov yaratdığı məktəb üçün kadrlar seçərkən həmişə belə bir sınaq prinsipi əldə rəhbər tutmuşdur:

"Kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslıq elmlərini talantsız peşəkarlardan, peşəkar olmayan talantlardan qo-

rumağ". O, məhz bu yolla gedərək məqsədinə nail olmuşdur.

Professor A.Xələfovun elmi məktəbini təmsil edən görkəmli alimlər həm də Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafına qiymətli töhfələr vermiş şəxslərdir. Bu məktəbin nümayəndələri arasında onun ilk aspirantı olmuş, hazırda BDU-nun kitabxana fondu və kataloqların təşkili kafedrasının müdiri, tarix elmləri namizədi, dosent Tacəddin Fərhad oğlu Quliyev, mərhum tarix elmləri namizədi, dosent Elman Mahmud oğlu Bədəlov, mərhum tarix elmləri namizədi, dosent Hacı Balay oğlu Həsənov, pedaqoji elmlər namizədi, dosent, hazırda fakültənin dekanı və doktorluq dissertasiyasını başa çatdırmış Xəlil İsmayıl oğlu İsmayılov, tarix elmlər namizədi, dosent Almaz Nüsrət qızı Abbasova, tarix elmləri namizədi, dosent, dekan müavini Zöhrab İsa oğlu Baxşəliyev, tarix elmləri namizədi, dosent Mayıl Mikayıl oğlu Həsənov, pedaqoji elmlər namizədi Mehmanəli Əkbər oğlu Məmmədov, pedaqoji elmlər namizədi Elçin Yusif oğlu Əhmədov, tarix elmləri namizədi Əlizadə Şamil oğlu Nəcəfov və b. kitabxanaşünaslıq və kitabşünaslığın ayrı-ayrı problemləri üzrə ilk elmi-tədqiqat işləri yazmış alimlərdir.

Professor A.Xələfovun yaratdığı elmi məktəbin ilk nümayəndələrindən biri dosent T.F.Quliyevdir. O, Abuzər müəllimin ilk aspirantı olmuş, "Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının tarixi (1920-1941-ci illər)" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını 1968-ci ildə müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək alimlik dərəcəsi almışdır. Onun yaradıcılıq yolu öyrənilməmiş bir sahənin araşdırılmasından, həmkarlar ittifaqları kitabxanalarının XX əsrdə keçdiyi inkişaf yolunun tədqiq edilib ümumiləşdirilməsindən ibarət olmuşdur.

Professor Abuzər Xələfovun yaradıcılıq laboratoriyasında əhaliyə kitabxana xidməti sisteminin təşkili və onun müasir problemləri həmişə mühüm yer tutmuşdur.

Bu baxımdan professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə başa çatdırılmış mərhum Elman Bədəlovun "Sosializmin tək-

milləşməsi dövründə Azərbaycan SSR-də kənd əhalisinə kitabxana xidmətinin təşkili (1959-1970-ci illər)" mövzusunda 1976-cı ildə müvəffəqiyyətlə müdafiə etdiyi namizədlik dissertasiyası, onun nəticələri, tövsiyələri elmi-təcrübi baxımdan çox böyük əhəmiyyətə malik olmuşdur. İlk dəfə olaraq bu tədqiqat işində sosioloji metodlardan istifadə edilmiş, kənd kitabxanalarının sosial institutlar sistemində, mövcud informasiya məkanında yeri kompleks şəkildə araşdırılmışdır. Tədqiqat əsasında Azərbaycanın ayrı-ayrı coğrafi, iqtisadi rayonlarında əhaliyə kitabxana xidmətinin təkmilləşdirilməsinə dair ciddi elmi tövsiyələr hazırlanaraq, əməli fəaliyyətə tətbiq olunmuşdur.

Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq məktəbinin perspektivli nümayəndələrindən biri də pedaqoji elmlər namizədi, dosent Xəlil İsmayılovdur. Kitabxanaşünaslıq məktəbinin orta nəslinə mənsub olan X.İsmayılov professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə əyani aspirantura təhsili yolunu keçmiş, "Azərbaycan partiya kitabxanaları Sovet hakimiyyəti illərində (tarixi, müasir vəziyyəti, inkişaf perspektivləri)" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını 1984-cü ildə Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin elmi şurasında müvəffəqiyyətlə müdafiə etmişdir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, X.İsmayılov professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə xarici ölkədə müdafiə edən ilk aspirant olmuşdur. Dosent X.İsmayılov hazırda professor A.Xələfovun bilavasitə rəhbərliyi altında doktorluq dissertasiyasını da başa çatdırmış və müzakirə üçün kitabxanaşünaslıq kafedrasına təqdim etmişdir. Onun tədqiqat işi Azərbaycan Respublikasında kitabxanaların metodiki təminat sisteminin inkişaf tarixinə həsr olunmuşdur.

Professor A.Xələfovun yaratdığı elmi məktəbin xüsusiyyətlərindən biri də onun kitabxanaşünaslığın bütün problemlərini əhatə edə bilməsidir. Bu baxımdan 80-ci illərdə kitabxanaşünaslığın aktual problemlərindən biri olan kitabxanalarda ayrı-ayrı sahələr üzrə ədəbiyyatın təbliği ilə əlaqədar iş təcrübələrinin öyrənilməsi, əsaslandırılmış tövsiyə-

lərin hazırlanması və praktikada tətbiq edilməsi olmuşdur. Belə maraqlı tədqiqatlardan birinin müəllifi M.Həsənov 1984-cü ildə professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək alimlik dərəcəsi almışdır.

Azərbaycan kitabxana-informasiya ehtiyatları sistemində neft sənayesi elmi-texniki kitabxanalarının mühüm yer tutması, onların zəngin iş təcrübəsinə malik olması, həmin kitabxanaların inkişafı və müasir vəziyyətinin müstəqil tədqiqat obyektini kimi öyrənilməsi zərurətinə gətirib çıxarmışdır. Buna görə də professor A.Xələfovun rəhbərliyi altında əyani aspirant Baxşəliyev Zöhrab İsa oğlu "Azərbaycan neft sənayesinin elmi-texniki kitabxanaları: tarixi, müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri" mövzusunda 1989-cu ildə namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə etmiş, bu sahədə o, hazırda doktorluq dissertasiyası işini davam etdirir.

90-cı illərdə professor A.Xələfovun bilavasitə rəhbərliyi ilə Azərbaycan milli kitabxanaşünaslığının inkişafına qiymətli töhfə olan 5 dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə edilmişdir.

Bu baxımdan Abbasova Almaz Nüsrət qızının apardığı çoxillik tədqiqatların nəticəsi kimi 1990-cı ildə BDU-nun tarix fakültəsinin ixtisaslaşdırılmış müdafiə şurasında müvəffəqiyyətlə müdafiə etdiyi "M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasının inkişafı və təkmilləşdirilməsi perspektivləri (1959-1985-ci illər)" mövzusunda dissertasiya işini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Dissertasiya işinin başlıca əhəmiyyəti onun respublikamızın baş kitabxanasının tarixinə həsr edilməsi ilə izah oluna bilər. A.Abbasova Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq üzrə ilk alimlik dərəcəsi almış qadın ziyahlarımızdan birincisidir. Dissertasiya işinin mövzusu isə Azərbaycan kitabxana-məktəbi üçün yenilik idi. İlk dəfə olaraq konkret kitabxana işi tarixi, fəaliyyətinin zənginləşdirilməsi problemləri dissertasiya işi səviyyəsində işlənmişdir.

Professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə 1991-ci ildə müdafiə edilən namizədlik dissertasiyası "Naxçıvan MSSR-də kitabxana işi (1920-1985-ci illər)" mövzusunda həsr olunmuşdur. Onun müəllifi professor A.Xələfovun aspirantı Aşur Müseyib oğlu Əliyev olmuşdur. A.Əliyev apardığı tədqiqat nəticəsində Naxçıvan MR-də kitabxana işinin tarixi mənzərəsini yaratmağa müvəffəq olmuşdur.

Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin milli dövlət quruculuğuna, Azərbaycan kitabxanaşünaslığının ideyanəzəri əsaslarının möhkəmlənməsinə verdiyi töhfələr üzərində ayrıca dayanmaq və həmin dövrü xüsusi bir mərhələ kimi qiymətləndirmək lazımdır. Bu dövr Azərbaycan Respublikasının müstəqillik əldə etməsi, dünyəvi, demokratik dövlət quruculuğuna başladığı son on ildir.

Bu dövrdə professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin üçüncü - yeni nəsi formalaşmışdır.

Təkcə belə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, son bir neçə ayda professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə üç namizədlik dissertasiyası müvəffəqiyyətlə müdafiə edilmiş, bir neçə dissertant və aspirant işə müdafiəyə hazırlaşır.

Belə maraqlı işlərdən biri Azərbaycanda KAA, onun yaranması və inkişafına həsr edilmiş və 2000-ci ilin dekabr ayında müdafiə edilmişdir. Onun müəllifi prof. A.Xələfovun aspirantı olmuş, hazırda "Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi" kafedrasının baş müəllimi Məmmədov Mehmanəli Əkbər oğludur. Dissertasiya işinin ən mühüm yeniliyi onun kitabxanaşünaslıqda ilk dəfə olaraq problem səviyyəli məsələyə - kitabxana xidmətinin bir formasına həsr olunmuşdur. Kitabxanaçılıq məktəbinin ən cavan perspektivli nümayəndələrindən biri olan Əhmədov Elçin Yusif oğlu isə respublikanın uşaq kitabxanalarına xidmət edən kitabxanaların tarixini öyrənmiş, bu sahədə müvafiq kitabxanaların fəaliyyətini təkmilləşdirmənin yollarını müəyyən etmişdir. O, dissertasiya işini professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə 2000-ci ilin

dekabr ayında müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin əldə etdiyi ən qiymətli sonuncu uğurlardan biri professor A.Xələfovun aspirantı Nəcəfov Əlizadə Şamil oğlunun 2001-ci ilin aprel ayında müvəffəqiyyətlə müdafiə etdiyi "Azərbaycan Respublikası DQMV-də kitabxana işinin tarixinə" həsr edilmiş dissertasiya işidir. İlk dəfə olaraq müəllif Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Qarabağda kitabxana işinin inkişaf tarixini kompleks şəkildə öyrənmişdir. Onun əldə etdiyi nəticələr, onların dünyada yayılması xalqımızın haqq işi uğrunda mübarizəsində qüdrətli silahlardan biri ola bilər.

Professor A.Xələfovun yaratdığı məktəb bu gün özünün çiçəklənən dövrünü yaşayır. Bu məktəbin uğurlarının başlıca səbəbkarı, əlbəttə, professor A.Xələfovdur. Ümumiyyətlə, Azərbaycan kitabxanaşünaslığının və bibliografiyaşünaslığının sahəsində elə bir ciddi elmi hadisə yoxdur ki, burada Abuzər müəllimin rolu, dəsti-xətti olmasın. Bu məktəb Abuzər müəllimin simasında yalnız respublikada deyil, onun həüdudlarından kənar da məşhurdur. Dünyanın ən qabaqcıl kitabxanaşünaslıq məktəbi hesab olunan Rusiya kitabxanaşünaslarının, Gürcüstan, Özbəkistan, Litva kitabxanaşünaslarının prof. A.Xələfovun müstəsna xidmətləri olduğunu iftixar hissi ilə qeyd edə bilərik. Məhz bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin formalaşmasında rus alimlərinin əməyini xüsusi minnətdarlıqla yad etmək lazımdır. Bu əlaqələrin yaranması, müasir səviyyəyə yüksəlməsi məhz professor A.Xələfovun 50 ilə yaxın gördüyü nəhəng işlərin nəticəsidir.

Abuzər müəllimin gördüyü nəhəng işləri düşünən zaman həmişə qulağımıza uzaqdan, çox uzaqlardan bir səs gəlir. Bu ulu əcdadlarımızın səsidir. Sanki onlar əsrlər boyu ulu mədəniyyətimizin bir parçası kimi yaratdıqları "ağ saçlı" kitab və kitabxanalar haqqında gələcək nəsillərə obyektiv kərəçəklikləri çatdıran, ali kitabxanaçılıq təhsilinin nəzəriyyəsini və təcrübəsini yaradan görkəmli bir alimə - ustad

müəllimə, müdrik insana bununla minnətdarlıqlarını bildirirlər. Çünki, hər öyrənmək istəyən müəllim deyil, kimdən ki, öyrənirlər əsi müəllim odur.

Bir müdrik kəlam var: "Yüksək mövqələr böyük adamları daha böyük, kiçik adamları daha kiçik edir". Doğrudan da Abuzər müəllimin şəxsiyyəti o qədər böyük və əzəmətlidir ki, onun mövqələri yüksəldikcə, həmişə gözümüzdə böyüyür, zirvələrə yüksəlir.

Biz əminik ki, illər, əsrlər keçəcək Azərbaycan kitabxanaşünaslığının tarixini tədqiq edən gənc bir alim böyük sevgi və sayğı ilə professor Abuzər Xələfovun yaradıcı elmi məktəbindən ürək dolusu söz açacaq, onun əvəzsiz xidmətlərini, tarixi şəxsiyyət olduğunu yüksək qiymətləndirəcək.

Biz də bu minnətdarlığa qoşulur, Azərbaycan kitabxanaçılıq məktəbi və təhsilinin banisi professor Abuzər Xələfova 70 illik yubileyiniz mübarək olsun, Sizə cansağlığı, uzun ömür, yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq; deyirik.

Azərbaycan kitabxanaşünaslığının inkişaf tarixinin öyrənilməsi göstərir ki, bu sahədə əsaslı elmi-tədqiqat işləri ümumidən xüsusiyyətdə doğru getmiş, tədqiqat obyektlərinin tarixi, inkişafı, müasir vəziyyəti və perspektivləri kompleks tədqiq edilmişdir. Bu da Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin banisinin yaradıcılıq xüsusiyyətlərindən biridir.

